https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

Olimova Zilola
BuxDU filologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi
E-mail: zohidaqaryeva@gmail.com
Tel nomer: +998945140802

ADABIYOTDA MILLIY IDENTITET VA INTERNATSIONALLIK TAMOYILLARI TALQINI

Annotatsiya. Maqolada adabiyotda milliy identitet va internatsionallik tushunchalarining mohiyati, ularning o'zaro bog'liqligi hamda badiiy asarlardagi ifodalanish shakllari tahlil qilinadi. Muallif milliylikni xalqning urf-odatlari, tili, madaniyati, tarixiy merosi bilan bog'laydi, internatsionallikni esa xalqlar o'rtasidagi do'stlik va o'zaro tushunish ramzi sifatida talqin etadi. Maqolada Sh. Rashidov, G.Lomidze, R. Hamzatov kabi mutafakkirlarning qarashlari tahlil qilinib, milliylik va internatsionallikning adabiyotda uyg'un ifodalanishi misollar orqali asoslab beriladi. Shuningdek, M. Avezov, Ch. Aytmatov, Oybek, M. Ismoiliy, P. Qodirov kabi yozuvchilarning asarlarida milliy xarakter yaratishdagi badiiy mahorat ochib beriladi. Tadqiqot natijasida milliylik va internatsionallikning o'zaro uyg'unligi badiiy asarlarning ijtimoiy-estetik qimmatini belgilovchi muhim omil ekanligi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: milliylik, internatsionallik, badiiy adabiyot, milliy xarakter, xalq madaniyati, umuminsoniy qadriyatlar, adabiy obraz, estetik kategoriya.

Аннотация. В статье анализируется сущность понятий национальности и интернационализма в литературе, их взаимосвязь и формы художественного выражения. Автор связывает национальность с традициями, языком, культурой и историческим наследием народа, а интернационализм рассматривает как символ дружбы и взаимопонимания между народами. Рассматриваются взгляды таких мыслителей, как Ш. Рашидов, Г. Ломидзе, Р.Гамзатов, приводятся примеры гармоничного выражения национального и

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

интернационального в литературе. Также анализируется художественное мастерство писателей М. Ауэзова, Ч. Айтматова, Айбека, М. Исмоили, П. Кадырова в создании национальных характеров. В результате исследования установлено, что гармония национального и интернационального является важным фактором, определяющим социально-эстетическую ценность художественных произведений.

Ключевые слова: национальность, интернационализм, художественная литература, национальный характер, народная культура, общечеловеческие ценности, литературный образ, эстетическая категория.

Abstract. This article analyzes the essence of the concepts of nationality and internationalism in literature, their interrelation, and their artistic expression. The author connects nationality with the traditions, language, culture, and historical heritage of a nation, while internationalism is interpreted as a symbol of friendship and mutual understanding among peoples. The views of scholars such as Sh.Rashidov, G. Lomidze, and R. Hamzatov are examined, and examples are provided to illustrate the harmonious reflection of nationality and internationalism in literature. The artistic mastery of writers like M. Auezov, Ch. Aitmatov, Oybek, M. Ismoiliy, and P. Qodirov in creating national character is also discussed. The study concludes that the harmony between nationality and internationalism is an essential factor determining the socio-aesthetic value of literary works.

Keywords: nationality, internationalism, literature, national character, folk culture, universal values, literary image, aesthetic category.

Adabiyot xalq hayotini aks ettirar ekan, u, albatta, ijtimoiy turmushdagi milliy umuminsoniy, internatisonal jihatlarni badiiy ifodalashi tabiiy bir holdir. Milliylik va internatsionallik adabiyotning ruhida chuqur iz qoldiradi hamda o’zlikni anglash jarayonini ifodalovchi ikki muhim tushuncha hisoblanadi. Adabiyot – insonshunoslik ekan, unda milliylik va internatsionallik qanday rol o’ynaydi? Internatsionallik (lotincha internationalis – “xalqaro”) – bu turli millatlar, xalqlar va davlatlar o’rtasida do’stlik, hamkorlik va o’zaro tushunishni

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

ifodalovchi g'oya va munosabatdir. Milliy identitet – bu muayyan xalqning o'ziga xos urf-odatlari, tili, madaniyati, dunyoqarashi va tarixiy merosini ifodalovchi tushuncha. Bu ikki tushuncha qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi hodisalardir. Ya'ni inson milliy qadriyatlarini asragan holda boshqa xalqlarga ochiq, hamjihat bo'lishi mumkin. Milliylik va internatsionallikning estetik kategoriyasi sifatidagi mohiyatini to'g'ri anglamay turib, badiiy adabiyotning umumiy qonuniyatlarini, ijtimoiy-estetik funksiyasini – hayot bilan adabiyot o'rtasidagi dialektik munosabatni tushunish mushkul. Nemis klassik shoiri I.R.Bexer aytganidek, "adabiyotning milliy mazmuni deganda, shubhasiz, adabiyotning millat oldida turgan tarixiy vazifalari bilan, xalqning milliy manfaatlari bilan bog'liqligi tushuniladi [1]. Umuman aytganda, adabiyot xalqning hayoti, kasb-kori, ijtimoiy ongni aks ettirish yo'li bilan uning milliy xarakterini ifodalaydi. Adabiyotning milliy xususiyatlari: millatlar hamda xalqning muhim alomatlari; ijtimoiy-siyosiy, tabiiy-geografik, psixologik xususiyatlari; qahramonlarning tili, tashqi ko'rinishi, kiyim-kechagi, urf-odati; xalqning ijtimoiy va siyosiy hayoti, uning ijtimoiy-iqtisodiy tajribasi, milliy manfaatlarini nechog'li aks ettirganligi bilan aniqlanadi. Millat yoki xalqning milliy xususiyatlari obstrakt holdagi hodisa emas, balki tarixiy davrning, ijtimoiy -iqtisodiy tuzumning mahsuli. Binobarin, san'at asaridagi milliy xarakter chindan ijtimoiy-iqtisodiy davr kishilari xarakterining badiiy in'ikosi bo'ladi va shunga ko'ra ijtimoiy badiiy hodisadir. Mustamlaka davrini adabiyotini yodga olar ekanmiz uning ko'p millatli adabiyot ekanligiga guvoh bo'lamiz. Bizda adabiyot turli millat va xalqqa mansub yozuvchilar tomonidan rang-barang tillarda yaratiladi. U yoki millat hayoti haqida hikoya qilsa, shu xalq yoki millatning ruhini , an'analarini, milliy belgilarini ifodalashi tabiiydir. Ammo san'at asari obyektiv dunyoning badiiy in'ikosi sifatida u yoki bu xalqning faqat sof milliy xususiyatlarinigina emas, balki shu xalq turmushiga, psixologiyasiga kirib kelgan boshqa xalqlarning davomiy milliy xususiyatlarini ham aks ettiradi. Aks holda badiiy asar milliy jihatdan tor doiraga kirib qoladi. Chunki hayotda muayyan xalqning miliy xususiyatlari ijtimoiy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

taraqqiyot jarayonida tinimsiz rivojlanib, yangi xususiyatlar hisobiga boyib boradi. Sh.R.Rashidov “Mustahkam qardoshlik’’ sarlavhali maqolasida hayotimizning ana shu qonuniyatiga to’xtalib, bunday deydi: “Xalqning do’stligi, qardoshlarcha hamkorligi vaziyatida har bir millatning madaniy xazinasi irternatsional xarakterda bo’lgan ijodiyot bilan doim boyitiladi. Ammo bu gapdan xalqning madaniyati o’zining milliy ildizlaridan, o’zining milliy xususiyatlaridan mahrum bo’lib qoladi, degan ma’no kelib chiqmaydi, aksincha, ana shu madaniyatlar sotsialistik mazmun bilan boyitilib, o’z xalqlariga xos xususiyatlarni milliy formalar vositasi bilan to’laroq ifodalash imkoniyatiga ega bo’ladilar. Milliy xususiyatlar yo’qolmaydi, balki umumxalq, umummilliy fikrini ifodalash formasini sifatida rivojlanaveradi’’[2]. Milliylik internatsionallikka zid emas, internatsionallik esa milliylikni inkor qilmaydi. G’oyaviy-badiiy yetuk asarlarni o’qiganimizda ularda ifodalangan milliylikni internatsionallikdan, shuningdek, internatsionallikni milliylikdan ajralgan his etolmaymiz. Buning boisi shundaki, ularda milliylik va internatsionallik, xususiylik va umumiylik bir-biridan ajralgan holda emas, balki aksincha, qo’shilib-chatishib ketgan holda – yaxlit davomiy shaklda ifodalanadi.

Ammo tor mahalliychilik qobig’iga burkangan milliylik milliy turmushning chinakam badiiy ifodasi bo’la olmaydi: u umumbashariylik ahamiyatini kasb eta olmaydi [3]. O’tmishga nazar tashlar ekanmiz, ko’plab ijodkorlarimiz asarlarida “yashirin” milliylikni ko’ra olamiz. Adabiyotdagi barcha to’laqonli obrazlar milliy xarakterlar ekanligini osonlikcha payqay olmaymiz. Chunonchi, M.Avezov asarlaridagi ijobiy qahramonlar siymosida qozoq xalqining milliy belgilarini ko’rsak, B. Kerboboyev asarlaridagi qahramonlar orqali turkman milliy xarakterini, Ch. Aytmatov qissalarida qirg’izlarga xos xislatlarni va Oybek romanlarida o’zbek milliy xarakterini ko’ramiz. Sovet tuzumining yozuvchilari o’z asarlarida har qanday milliy an’analarni ham ko’tarib chiqavermaganlar, balki ular ilg’or milliy xususiyatlarnigina targ’ib etadilar. Ana shu yo’l bilan adib umumbashariy tuyg’ularni olg’a suradi. “Internatsionallik, – deb ta’kidlaydi G. Lomidze, – bu milliy turmushning yaxshi, rivojlanish tomonlarini ifodalanishidir [4].

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

Mashxur avar shoiri, Rasul Hamzatov o'zining bir maqolasida badiiy adabiyotdagi milliylik va internatsionallik tushunchalari haqida to'xtalib, shunday deydi: "Bu o'rinda ikki tushuncha (milliylik va internatsionallik – *T. B*) bir-birini rad etmaydi, aksincha to'ldiradi. Shoxlar tomirlari bilan, jilg'alar buloqlar bilan bog'liq bo'lganidek, bu ikki tushuncha ham bir-biridan ajralmasdir. Negaki, bizning g'oyaviy holatimiz milliy madaniyatni rad etmaydi, aksincha, uni tasdiqlaydi va gullab yashashi uchun sharoit yaratib beradi. Kommunistik dunyoqarash hech bir xalqdan o'z hayot tarzini, urf-odatlarini, yaxshi an'analari, tili va madaniyatini qurbon qilishni talab etmaydi. Aksincha, milliylik bizning mamlakatimizda bundan buyon ham taraqqiy etaveradi, yangi ohang va mazmunga ega bo'laveradi. Jamiyat sharoitida har bir xalqqa insoniyat taraqqiyoti uchun o'z hissasini qo'shish imkoniyati yaratib berilgan" [4].

Yozuvchi o'zi mansub bo'lgan xalqning milliy etiqodi mustahkam tursa, tasvirlanayotgan voqea-hodisalarga o'z xalqining ilg'or farzandi nuqtai nazaridan qarasa va kelajakka nazar sola bilsa, uning asarida ifodalangan , milliy tuyg'ular umumbashariylik tusini oladi. Adabiyotning bunday hislatlarini esa kitobxon, birinchi galda, ijobiy qahramon siymosida, uning faoliyatida, xatti-harakatlarida, qiliq-odatlarida, axloq va odobida ko'rinadi. Badiiy adabiyotdagi milliylik faqat shakl hodisagina emas, ayni choqda, mazmun masalasi hamdir. Chunki badiiy asarda millatning iqtisodiy-siyosiy turmushi, xalq dunyoqarashining ichki murakkab mazmunu ham aks etadi.[1]

V. G. Belinskiy o'z maqolalarida badiiy asarda ifodalanadigan milliy xususiyatlarnining obyektiv xarakter kasb etishini alohida ta'kidlaydi. Uning uqtirishicha, san'atkot o'z asarida insonni aks ettirar ekan, o'sha inson lo'lanka emas, balki jonli odamning o'zi bo'lishi kerak; u jismoniy tuzulishga, xarakterga, axloqqa,o'z odatiga, xullas uni hayotdagi boshqa odamlardan ajratib turuvchi barcha individual xossalarga ega bo'lishi lozim. Shuningdek, u muayyan millatga va ma'lum tarixiy davrga mansub bo'lmog'i darkor. Negaki, biror millat yoki xalqqa tobe bo'lmagan inson haqiqiy inson emas. Demak, badiiy asarda aks etgan

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

milliylik san’atkorning xizmatigina bo’lib qolmasdan san’atning bevosita zarur sharti hamdir. Shu sababli, san’at asarida milliylik qanchalik aniq va chuqur aks ettirilgan bo’lsa, badiiy jihatdan shu qadar yetuk bo’ladi.[2] V. G. Belinskiy “ Zamonamiz qahramoni” degan maqolasida rus klassik yozuvchilaridan M. Y. Lermontovning shu nomdagi romanini atroflicha va chuqur thalil qilar ekan, bu asardagi milliy xarakterlarni dikkat markazida tutadi. Maqolada muallif ijobiy qahramon – “Kavkazda ko’p xizmat qilib, ko’p xavf-xatarlarni, mehnat va mashaqqatlarni, qiyinchiliklarni ko’rib chiqqan.. ajoyib xislat va oliyjanob qalb sohibi bo’lgan”. Badiiy asarda xalqqa xos bo’lgan xislatlar, chunonchi, milliy belgilar yo’q yoki yetishmas ekan, bunday asarni u qattiq qoralar, rad etar edi.

Milliy xarakter masalasi badiiy adabiyotning muhim masalasi bo’lib, u san’at asarining qalbini tashkil etadi. Agar adabiyot tarixiga nazar tashlasak, undagi barcha to’laqonli badiiy obrazlar milliy xarakterlar ekanligini osonlikcha payqay olamiz. Masalan, Avezov asarlaridagi qahramonlar siymosida qozoq xalqining milliy belgilarini ko’rsak, B. Kerboboyev asarlaridagi qahramonlar orqali turkman milliy xarakterini Ch. Aytmatov qissalarida qirg’izlarga xos xislatlarni va Oybek romanlarida o’zbek milliy xarakterini ko’ramiz. Ammo, Avezov ham, B. Kerboboyev ham, Oybek ham o’zlari mansub bo’lgan xalqning milliy xarakterini mahurat bilan badiiy ifodalash orqali umuminsoniy g’oyalarni ko’tarib chiqqanlar. Milliy xususiyat xalqning urf-odatlari, tarixiy an’analari, o’ziga xos tafakkur usullari, til xususiyatlari ayni xalq yashayotgan joyning belgilari kabilarda yaqqol ko’rinadi

Badiiy adabiyotdagi milliylik faqat shakl hodisasigina emas, ayni choqda, mazmun masalasi hamdir. Chunki badiiy asarda millatning iqtisodiy-siyosiy turmushi, xalq dunyoqarashining ichki murakkab mazmuni ham aks etadi. San’atkor o’z asarida insonni aks ettirar ekan, o’sha inson ko’lanka emas, balki jonli odamning o’zi bo’lishi kerak; u jismoniy tuzilishga, xarakterga, axloqqa, o’z odatiga, xullas uni hayotdagi boshqa odamlardan ajratib turuvchi barcha individual xossalarga ega bo’lishi lozim. Shuningdek, u muayyan millatga va ma’lum tarixiy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

davrga mansub bo'lmog'i darkor. Demak, badiiy asarda aks etgan milliylik san'atkorning xizmatigina bo'lib qolmasdan san'atning bevosita zarur sharti hamdir. Shu sababli, san'at asarida milliylik qanchalik aniq va chuqur aks ettirilgan bo'lsa, badiiy jihatdan shu qadar yetuk bo'ladi. Chinakam san'atkor qalamiga mansub bo'lgan asarlarning qahramonlari shunchaki rasmiyat uchun emas, balki qon-u joni, butun borlig'i bilan milliy bo'ladi: ularning so'zlash usuli, xatti-harakati, qiliq-odati, yurish-turishi ham milliylikdan xabar berib turadi. Qirg'iz yozuvchisi Ch.Aytmatovning "Somon yo'li" asaridan bir misol keltiraylik: qaynising suratini ko'rib, Aliman: "Bizning muallim yigitga o'xshagan suluv yigit bormikan, ena? Chimildiqning ortidan yaxshi payqamagan ekanman, tikilavergani uyalgandim. Endi omon eson qaytib kelib o'ziday bilimli, o'ziday suluv qiz olsa, yarashib tushardi-da, ena!", deydi.

Asar qahramonlaridan biri Aliman nutqidan keltirilgan mazkur parchaning o'zidanoq biz qahramonning milliy qiyofasini va xarakteriga xos xususiyatlarni payqay olamiz: uning chimildiq ortidan qaynisi Maysalbekka durustroq qaray olmaganligi – Sharq kelinlariga xos milliy an'ana – nazokat, iffat, odob, ibodan nishonadir; Alimaning qaynisi Maysalbek sha'niga aytgan mehr-muhabbatga to'la iliq so'zlari esa uning frontdagi eri Qosimga bo'lgan chin insoniy sevgisi, yor hajridan qalbida tug'yon urgan sitam va iztirob, sog'inch, o'kinch porloq orzular bilan payvandlashib ketgandek. Darhaqiqat, sharqcha an'ana yosh kelin Alimanning turmush o'rtog'i Qosimga qaynoq va ehtirosli muhabbatini mana shunday vositalar orqali ifodalanishini taqazo etadi. Shu bilan birga, yozuvchi bu o'rinda milliy zaminda sof insoniy sevgi, mehr-muhabbat, samimiyat, poklik go'zal axloq va odob kabi umumbashariy g'oyalarni ham sharaflayapti.

Milliy xarakter yaratishda, xususan, ular mansub bo'lgan xalq yoki millatning urf-odatlarini, milliy belgilarini ifodalashda tarixiylikning naqadar katta ahamiyatga ega ekanligini quyidagi misollar asosida tushunib olish mumkin. Mirzakalon Ismoiliyning "Farg'ona tong otguncha" romanining birinchi kitobi va Pirimqul Qodirovning "Qora ko'zlar" romani o'zbek xalqining ikki xil davrdagi

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

hayotini aks ettiradi – “Farg’ona tong otguncha” asarida oktabr inqilobi arafasidagi turmush ko’rsatilsa, “Qora ko’zlar”da zamondoshlarimiz – chorvadorlarimiz haqida hikoya qilinadi. Har ikki asarda ham o’zbek xalqining milliy xususiyatlari bosh qahramonlarning faoliyatlari orqali ochiladi. “Farg’ona tong otguncha”dagi G’ulomjon va Hayotjon inqilob arafasi davrining farzandlari bo’lsalar, “Qora ko’zlar”dagi Avaz va Hulkarlar bizga hamnafasdir. Ana shu ikkala asarda ham muhabbat va oila masalalari xalqimizning milliy urf-odatlariga bog’lab hal etiladi.

Shu nuqtai nazardan, o’zbek xalqi ma’naviyati rivojlanishining ijtimoiy-tarixiy asoslarini mintaqaviy va umuminsoniy ma’naviyat bilan uzviy ravishda bog’lab ilmiy tadqiq qilingan va tegishli xulosa, taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan M.Quramatovning “Ma’naviyatda milliylik, mintaqaviylik va umuminsoniylik” mavzusidagi tadqiqot ishi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Sovet totalitar tuzumi sharoitida ma’naviy-axloqiy fazilatlarning milliy jihatlari, an’analarini inkor etish yoki kamsitish kuchaydi. Ularni ma’naviy qoloqlik ifodasi sifatida talqin etildi. Sharq xalqlarining, jumladan o’zbek xalqining ming yillik a’naviy boyliklarini o’zida mujassamlashtirgan hadislar, shariat hukmlari diniy xurofot sifatida qoralandi. Zero biz yashayotgan, ajdodlarimiz yashab o’tgan bu tabarruk zamin eng qadimgi madaniyat o’choqlaridan biridir. Ota-bobolarimizdan bizga ulkan madaniy meros qolgan bo’lib, bu haqida har qancha maqtansak kamdek. Faqat maqtanish bilan chegaralib qolish bizga hech qanday naf keltirmaydi, ana shu merosni asrab-avaylab kelgusi avlodaga yanada boyitib yetkazib berish bizning milliy qolaversa insoniy burchimizdir. Buning uchun esa shu yurtda yashayotgan shu millatning har bir farzandni bu vazifaning nechog’lik mas’uliyatli, ayni damda dolzarb ekanligini chuqur anglab yetmog’i darkor. Har bir millat madaniyati bilan tirik. O’z madaniyatini yuqotgan uni unutgan hech qaysi millat uzoq yashamaydi. Buni tarix ham ko’p bora isbotlagan. Yurtimizga bostirib kirgan qaysi kim yovlarni esga olsak ularning eng birinchi navbatda millatimizni madaniyatimizdan, o’zligim izdan mahrum etishga uringanligi ayni haqiqatdir. Xalqimizning axloq, andisha, sharmu-hayo, halollik va pokizalik, inson qadr-qimmati to„g„risidagi ma‟naviy

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

qadriyatlariga zid bo„lgan yevropacha an‟analar yoshlar ma’naviyatiga salbiy ta’sir o’tkazdi. Shu tufayli ma’naviy tubanlik yuzaga keldi. Yoshlarda asriy milliy ma’naviyatimizga zid bo’lgan bag’ritoshlik (farzandni, ota-onani tashlab ketish singari), qotillik (o’z farzandini o’ldirib yashirish), xudbinlik, maishiy buzuqlik, giyohvandlik kabi ma’naviy qiyofa yuzaga kelib, ildiz ota boshladi. Abdulla Avloniy va boshqa ma’rifatparvar fidoiylar XIX asrning oxiri va XX asrning boshlarida Turkistonda hukmron bo’lgan ma’naviy inqiroz haqida gapirib, bu og’ir vaziyatdan ta’lim-tarbiya ishlarini yaxshilash, axloqni yuksaltirish orqaligina chiqish mumkinligini qayd qilgan edilar. «Tarbiya, - degan edi Abdulla Avloniy, - bizlar uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir».

Mamlakatimiz o’z mustaqilligini qo’lga kiritgunga qadar ilmiy adabiyotlarda “Millliylik” mustaqil ilmiy tushuncha sifatida qo’llanilmagan edi. Shu bois bu tushunchani chuqurroq o’rganishga bo’lgan qiziqish ayniqsa birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning unga bo’lgan e’tiboridan keyin oshib ketdi. O’zbek xalqi ma’naviyati va milliyligini yanada yuksaltirishga qaratilgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirib borish, globallashuv sharoitida milliy ma’naviyatdagi o’zgarishlarni, xususan milliy ma’naviy meros va qadriyatlarga globallashuvning salbiy ta’sirini oldini olish, bunda uni turli g’oyaviy tahdidlardan himoyalash bo’yicha konkret amaliy ishlar olib borish, umuman, ma’naviyatni bugungi va kelgusi taraqqiyot talablariga muvofiq rivojlantirib borish zarur. Mustaqillik va ma’naviy poklanish, ma’naviy tiklanish va ma’naviy rivojlanish bosqichi esa bugungi kunda ma’naviyatimiz rivoji va xalqimizning

Ma’naviy hayotini va shu kabi masalalarni o’z ichiga oladi.O’zbek xalqi ma’naviyati rivojlanishining ijtimoiy-tarixiy asoslarini milliy g’oya, ma’naviyat asoslari va shu kabi fanlarda yanada kengroq doirada o’rganish, bu boradagi muammo-masalalarni ilmiy tadqiq etishni yanada kengaytirish kabi tavsiyalarni berishim mumkin. Masalan, “Millatlarning yaqin kelajakda qo’shilib ketishi” to’g’risidagi bunday g’oyalarga asoslangan holda siyosat yuritilishi sobiq SSSR da

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

ko’pgina xalqlarnig madaniy va milliy o’zligini yo’qotish darajasiga olib keltirdi. Zero, madaniy an’analarini saqlanib qolgan xalqni bo’ysundirish, e’tiqodini o’zgartirsh mumkin emas edi. Madaniyatimiz, milliy merosimizga yetkazilgan zarar haqida fikr yuritar ekanmiz, bir narsaga alohida e’tibor qaratmoq lozim. Ollohga shukurki xalqimiz bu davrda o’zligini yuqotgani yo’q, har qanday sinovlarga bardosh berib, bu tuzumni ortda qoldirdik. Mustaqillikka erishganimizning dastlabki yillaridanoq birinchi Prezidentimiz rahnamoligida milliy madaniyatimizga, milliy qadriyatlarimizni tiklashga, rivojlantirishga, boy madaniy merosimizni chuqur o’rganishga katta e’tibor berildi.

Umuminsoniy ma’naviyat — har bir inson, jamiyat va barcha toifadagi kishilar uchun eng oliy qadriyat sifatida e’zozlanadigan va umumbashariy ahamiyatga ega bo’lgan ma’naviy hodisalar, madaniy boyliklar, adabiyot, fan, san’at yutuqlari, din, siyosat, huquq sohasidagi natijalarni anglashdagi tushuncha. Umuminsoniy ma’naviyatning mazmun-mohiyati Prezident Islom Karimovning “Yuksak ma’naviyat — engilmas kuch” asarida misol va dalillar bilan atroflicha tushntirib berilgan. Mutaxasislar bu tushunchaga, xos bo’lgan kundalik tasavvur bilan uning ma’naviy mazmun-mohiyati o’rtasidagi farqqa e’tibor berish lozim, deb hisoblaydilar. Kundalik hayotda kishilar umumbashariy ahamiyatga molik ma’naviy boyliklar, kashfiyotlar, qadriyatlar, din, fan, adabiyot bilan bog’liq xususiyatlar, jihatlar jarayonlarning o’zini umuminsoniy ma’naviyat sifatida tushunadi. Ma’naviy mazmun kasb etadigan narsa va hodisalarga nisbatan ishlatiladigan umuminsoniy ma’naviyat har qanday halq, jamiyat va davlat hayot tarzining asosiy mezoni bo’lib hisoblanadi.

“Umuminsoniy ma’naviyat” tushunchasida ma’naviyatni tirik tabiatning bir qismi bo’lgan odamzotining hayoti va kamoloti hamda tarixiy, siyosiy va boshqa birliklar (ijtimoiy subektlar) uchun ahamiyati ham o’z aksini topadi. Umuminsoniy ma’naviyatningnamoyon bo’lish shakllari orasida o’z ahamiyatini ijobiylik hamda foydalilik hususiyatlarini doimo saqlab keladiganlar ham bor, ularga inson vujudining tirikligi, uning ijtimoiyligi, inson umri vahayoti, sihat — salomatligi,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

ijtimoiy faoliyati va munosabatlar, mehnati, bilimi, muomalasi va shu kabilar kiradi. Ular inson va jamiyat bor ekan, o'zining ijtimoiy ahamiyatini saqlab qoladi, ularning qarama-qarshi bo'lgan o'lim, kasallik, ma'nosiz hayot kechirish, bilimsizlik va boshqalar ham tarixiy jarayonlarning doimiy hamrohidir. Istiqlol yillarida milliy va umuminsoniy tushunchalarning o'zaro mutanosib uyg'un tarzda rivojlanib kelayotgani mamlakatimizda siyosiy-ijtimoiy barqarorlik va taraqqiyotning mustahkam garovi bo'lib xizmat qilmoqda. Demak, ma'naviyat va iqtisod bir-birini inkor qilmaydi, balki bir-birini quvvatlab, o'zaro ta'sirlanib, rivojlanib boradi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotdagi milliy identitet va internatsionallik tushunchalari bir-biriga zid emas, balki o‘zaro uyg‘unlikda mavjud bo‘lgan estetik kategoriyalardir. Milliylik xalqning o‘ziga xos urf-odatlari, tili, madaniyati va tarixiy xotirasini ifodalasa, internatsionallik xalqlar o‘rtasidagi do‘stlik, tinchlik va hamjihatlikni tarannum etadi. Chinakam badiiy asarlar ana shu ikki tushunchaning birligi orqali o‘zining ijtimoiy-estetik qimmatini namoyon etadi. Adabiyotda milliylik qanchalik chuqur aks ettirilsa, asar shunchalik hayotiy, samimiy va umuminsoniy ruhda bo‘ladi. Demak, san’atkor uchun milliy ildizlarga sodiqlik bilan bir qatorda, umumbashariy g‘oyalarni yuksak badiiylikda ifodalash ijodning eng muhim sharti hisoblanadi. Chinakam san’at asarida milliylik va internatsionallik shu tarzda dialektik birlikda aks ettiriladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Belinskiy, V. G. *Tanlangan asarlar.* Toshkent: O‘zdavnashr, 472–486-betlar.
2. Boboyev, T. *Adabiyotshunoslikka kirish.* Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 1979, 33–39-betlar.
3. Izzat Sulton. *Adabiyotning ijtimoiy funksiyasi.* “Sharq yulduzi” jurnali, 10–11-son.
4. Rashidov, Sh. *Sotsialistik turmush tarzi va milliy ong.* “Sharq yulduzi” jurnali, 1975, 11-son.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 29.01.2026

5. *“Sharq yulduzi” jurnali,* 12-son, 8-9-betlar
6. Imomnazarov M, Eshmuhamedova M. Milliy maʻnaviyatimiz asoslari:-T.:
7. “Toshkent islom universiteti”, 2001.,
8. Milliy istiqlol gʻoyasini xalqimiz ongiga singdirish, omillari va vositalari. - T.:
9. “Ijod dunyosi” nashriyot uyi. 2002.
10. Mamashokirov S., Oʻtamurodov A., Qodirova R., Ortiqov M., Togʻaev Sh,
11. Milliy taraqqiyotning gʻoyaviy-mafkuraviy asoslari.- T.: maʻruzalar matni.2008.
12. Munavvarova M. Milliy gʻoyaning maʻnaviy ildizlari.- T.:“Maʻnaviyat “ , 2011. - 96 b.
13. Sharifxo’jaev M., Davronov Z. Ma’naviyat asoslari. T.: 2005.
14. Quvondiqov I.Huquqiy madaniyat va milliy gʻoya.- T.:“Oʻzbekiston”,2011. - 128 b.